Buskerud
fylkeskommune

RAPPORT FRA ARKEOLOGISK REGISTRERING

Skartumhagan

2025/10518, Sigdal kommune

Saksnavn	Skartumhagan
Saksnummer	2025/10518
Kommune	Sigdal
Gårdsnavn – gbnr.	Skartum, 34/1
Tiltakshaver	Sigdal kommune

Utført av	**Periode**	**Type arbeid**	**Timer**
Vanja Tørhaug	oktober 2025	Forarbeid	3
Vanja Tørhaug	7., 22., 29. 10.2025	Feltarbeid	22,5
Vanja Tørhaug	18.12., 9-11.2.	Etterarbeid	26,5
Sum			52

Faglige konklusjoner		**Kulturminnetype**	**Askeladden-ID**
x	Automatisk fredete kulturminner	Kullgroper	ID 336506 ID 336507 ID 336508
	Kulturminner uten vern		
	Fra før kjente automatisk fredete kulturminner		
x	Utgravd i forbindelse med registreringen		ID 336506 og ID 336507
	Ingen funn		

Naturvitenskapelige analyser	**Antall**
C14-dateringer	2
Vedartsbestemmelser	2

Innhold

Bakgrunn for registreringen **5**

Sammendrag **5**

Områdebeskrivelse **5**

Gårdshistorie og kulturminner i området **5**

Metode **9**

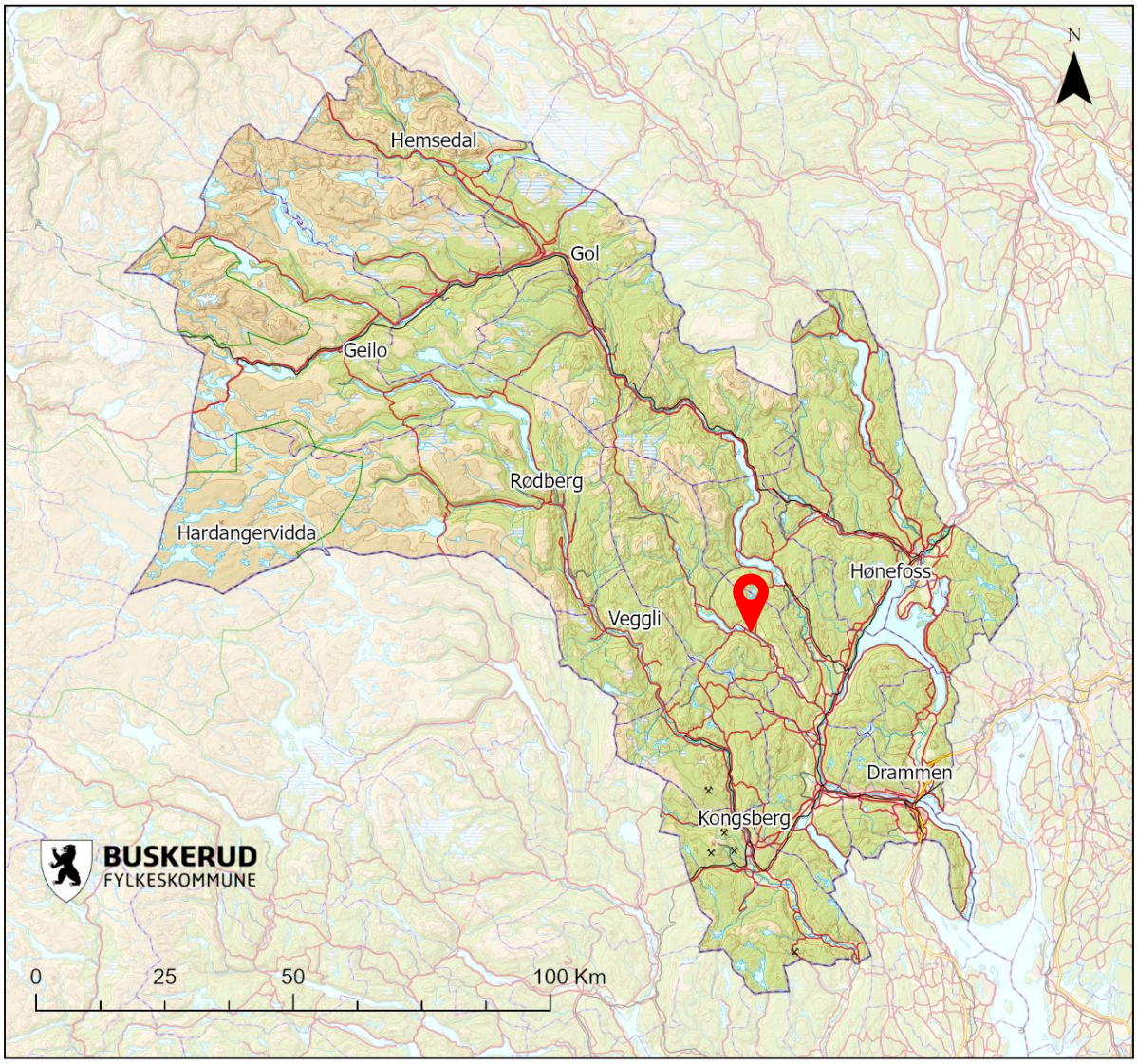
Dokumentasjon 9

Registreringen 10

Beskrivelse **13**

Dateringer 16

Konklusjon **17**

Figur 1. Planområdet ligger ved Prestfoss i Sigdal kommune, Kartgrunnlag: Kartverket, lisens CC BY-NC 4.0

Automatisk fredete kulturminner

I Norge er det satt et skille ved året 1537, ved middelalderens slutt. Alle kulturminner eldre enn 1537 er automatisk fredet ifølge **kulturminneloven.** Dette betyr at de er fredet i seg selv, uavhengig av om de er kjent for folk eller ikke. Loven omfatter alle fysiske spor etter mennesker, som for eksempel gjenstander, boplasser, gravminner, produksjonssteder og dyrkningsspor.

Det samme gjelder alle samiske kulturminner fra 1917 eller eldre, og alle skipsfunn og skipslaster som er eldre enn 100 år.

Kulturminner fra etter 1537 kalles nyere tids kulturminner. Disse er ikke automatisk fredet.

Bakgrunn for registreringen

I forbindelse med reguleringsplan for Skartumhagan i Sigdal kommune, utførte Buskerud fylkeskommune en arkeologisk registrering av planområdet. Bakgrunnen for planarbeidet er å tilrettelegge for forretning, brannstasjon og annen offentlig tjenesteyting. Planfremmer er Asplan Viak AS på vegne av tiltakshaver Sigdal kommune.

Det er ikke kjent automatisk fredete kulturminner innenfor planområdet for Skartumhagan, men i nærheten er det kjent et gravfelt fra jernalderen, ID 32156. Det var også synlig terrengformasjoner i LIDAR- kartdata som ga indikasjoner til å kunne være automatisk fredet kulturminner innenfor planområdet. På bakgrunn av dette krevde Buskerud fylkeskommune i brev av 29.08.2025 en arkeologisk registrering av planområdet, jf. Kulturminneloven § 9.

Hensikten med registreringen var å undersøke om reguleringsplanen kommer i konflikt med automatisk fredete kulturminner.

Sammendrag

Registreringen ble utført i oktober 2025 av arkeolog Vanja Tørhaug. Under registreringen ble det funnet tre kullgroper innenfor planområdet, som er automatisk fredete kulturminner. Det ble tatt kullprøver fra to av kullgropene, som ble sendt til datering (ID 336506 og 336507). Begge kullgropene ble datert til perioden høymiddelalder-seinmiddelalder (tidlig 1300-tallet -overgangen mellom 13 og 1400-tallet).

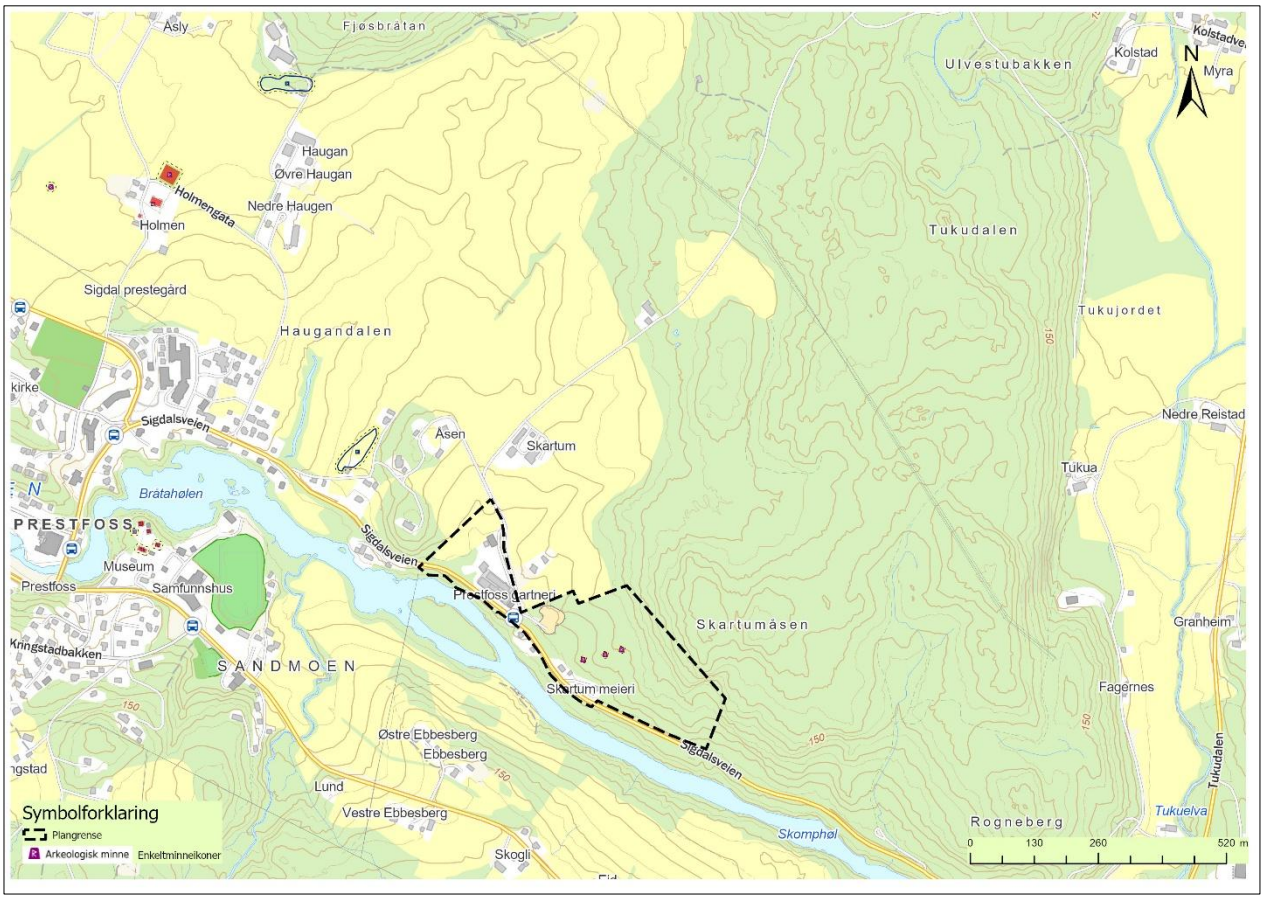
ID-nr.	Type	gbnr	Datering
ID 336506	Kullgrop	34/1	1302 - 1398 e.Kr.
ID 336507	Kullgrop	34/1	1320 – 1409 e.Kr.
ID 336508	Kullgrop	34/1	

Områdebeskrivelse

Planområdet ligger i Prestfoss i Sigdal kommune, nærmere bestemt sørøst for Prestfoss sentrum, og sør for Skartum gård. Nordvest i planområdet ligger Prestfoss gartneri, og sørlig del av planområdet stopper ved Fv287. Elva Simoa går på nedsiden av veien og planområdet. Landskapet innenfor planområdet er kupert skogsterreng med flatehogst, med mye hogstavfall. Det er bratt terreng rett i nord, med fjell som går opp mot Skartumåsen på 189 moh. Vegetasjonen består i hovedsak av furu og med noe bjørk.

Gårdshistorie og kulturminner i området

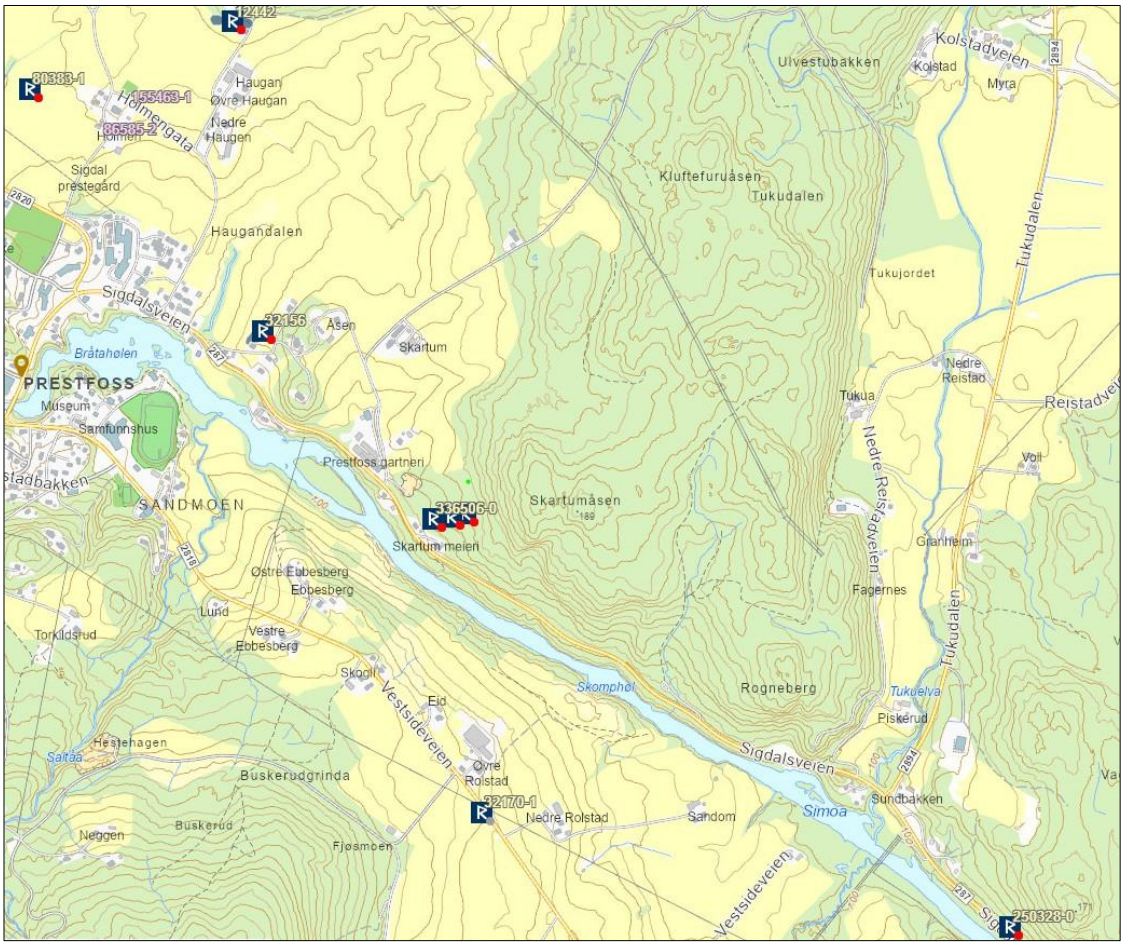
Nordvest for planområdet, ved gården Haugan gbnr 35/3, er det et kjent gravfelt med 5 gravhauger, ID 32156, som i dag er ødelagte av utpløying og planering (figur 3).

Figur 2. Planområdet ligger ved Skartumhagan øst for Prestfoss sentrum. Kartgrunnlag: Kartverket, lisens CC BY-NC 4.0

Gravene var opprinnelig forhøyninger i åkeren og hadde en størrelse på 8-10 m i diameter. Det finnes også flere graver lenger nord, ved Haugen gbnr. 35/1 hvor det opprinnelig har vært et gravfelt med hele 10 graver ID 12442. Ved Sigdal prestegård gbnr. 36/72 er det kjent en haug som ligger i dyrka mark, som opprinnelig skal ha vært rund, men i dag er noe pløyd i kantene. Haugen kalles "Kjempehaugen", ID 80383. Gravene viser at det har vært gårdsbosetning i området tilbake til jernalder.

Gården Skartum (gnr. 34) blir også omtalt i skriftlige kilder tilbake til seinmiddelalder og er først gang nevnt i 1464 i skriftlige kilder (Oluf Rygh, Norske Gaardsnavne).

Figur 3. Kulturminner i nærområdet og ved Skartumhagan. Kartgrunnlag: Askeladden ra.no.

Figur 4. Planområdet består av hogstfelt, her med kullgrop ID336507 i forgrunn, sett mot vest.

Figur 5. Oversikt over planområdet i sør, sett mot Fv287 og elva Simoa.

Hovedperiode	Underperioder	Fase	Tidsspenn
Steinalder	Eldre steinalder	Tidligmesolitikum (TM)	ca. 9500–8300 f.Kr.
		Mellommesolitikum (MM)	ca. 8300–6350 f.Kr.
		Seinmesolitikum (SM), nøstvetfasen	ca. 6350–4650 f.Kr.
		Seinmesolitikum (SM), kjeøyfasen	ca. 4650–3900 f.Kr.
	Yngre steinalder	Tidligneolitikum (TN)	ca. 3900–3300 f.Kr.
		Mellomneolitikum A (MNa)	ca. 3300–2800 f.Kr.
		Mellomneolitikum B (MNb)	ca. 2800–2300 f.Kr.
		Seinneolitikum (SN)	ca. 2300–1700 f.Kr.
Bronsealder	Eldre bronsealder	Eldre bronsealder (EBA), per. I–III	ca. 1700–1100 f.Kr.
	Yngre bronsealder	Yngre bronsealder (YBA), per. IV–VI	ca. 1100–500 f.Kr.
Jernalder	Eldre jernalder	Førromersk jernalder (FRJA)	ca. 500 f.Kr. –Kr.f.
		Romertid (RT)	ca. Kr.f.–400 e.Kr.
		Folkevandringstid (FVT)	ca. 400–550 e.Kr.
	Yngre jernalder	Merovingertid (MVT)	ca. 550–800 e.Kr.
		Vikingtid (VT)	ca. 800–1030 e.Kr.
Middelalder	Middelalder	Tidlig middelalder (TMA)	ca. 1030–1130 e.Kr.
		Høymiddelalder (HMA)	ca. 1130–1350 e.Kr.
		Seinmiddelalder (SMA)	Ca. 1350–1537 e.Kr.

Tabell 1. Oversikt over arkeologiske perioder. Etter Reitan 2014.

Metode

Overflateregistrering

I skog og utmark blir området registrert til fots og gjennomgått systematisk for å se etter kulturminner som er synlige på overflaten, slik som gravhauger, gravrøyser, steinstrenger, jernvinneanlegg, kullgroper, tufter, hulveier mfl. Overflateregistreringen gir også grunnlag for planlegging av eventuelle videre undersøkelser. Områdets topografi, undergrunn og plassering i forhold til kjente funn i nærområdet vurderes. Funn kan ytterligere undersøkes med et jordbor eller et prøvestikk.

LiDAR

I forkant av prosjektet studeres tilgjengelige høydekart utarbeidet fra flybåren laserskanning av området (*LiDAR*). På kartene kan terrengformasjoner framstå som høyder og groper. Disse formasjonene kan for eksempel være gravhauger, kullgroper, tjæremiler, kullmiler, kullgroper og hulveier. Kartene viser imidlertid ikke med sikkerhet hva terrengformasjonene er, og anomaliene må derfor befares for å kunne fastslå om de er kulturminner eller natur.

Dokumentasjon

Dokumentasjon i felt blir gjort ved digitale foto og beskrivelser av kulturminnene. Innmåling blir gjort med CPOS med RTK-fix (GNSS - Fasemåling RTK). Alle bilder er lagret hos Buskerud fylkeskommune, også bilder som ikke er med i rapporten.

Alle kulturminnene er registrert i Riksantikvarens kulturminnedatabase Askeladden (askeladden.ra.no*)*. Denne informasjonen er også er tilgjengelig i en publikumsversjon på kulturminnesok.no. Kullprøver ble sendt til *NTNU-Nasjonallaboratoriene for datering* for vedartsbestemmelse og C14-datering.

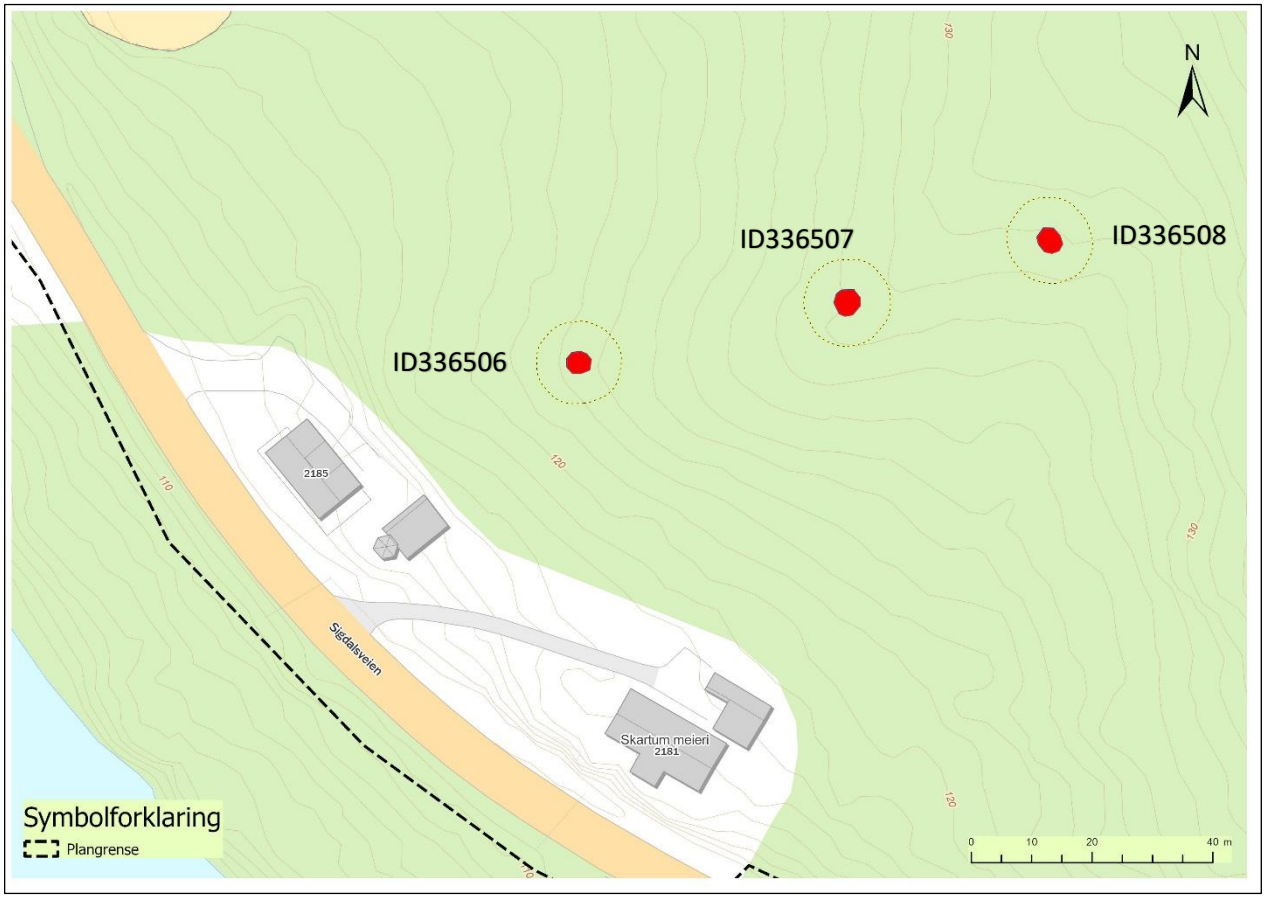
Figur 6.Planområdet i sørvest er dekket av mye hogstavfall, her med kullgrop ID336506, sett mot sørvest.

Registreringen

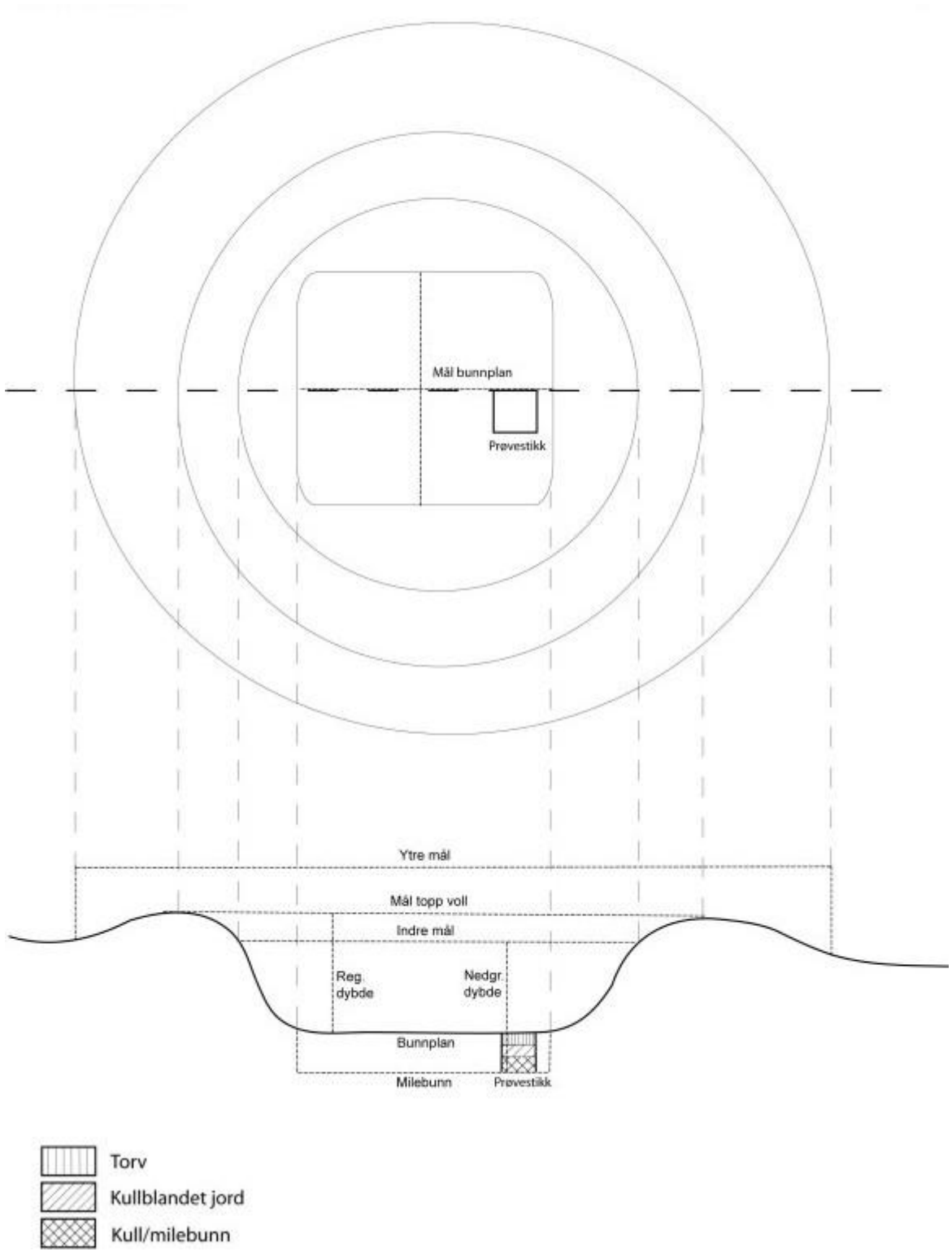
Registreringen ble utført i oktober, og området var ganske bløtt. Spor etter hogstmaskin gjennom nedre deler av planområdet gjorde at dette området var særlig vått. Det var stedvis tett med hogstavfall som gjorde det utfordrende å registrere. Planområdet ble befart, og det ble sett etter synlige automatisk fredete kulturminner i området. Lidar-data ble undersøkt før registreringen ble påbegynt. Det ble markert noen interessante anomalier i kartet som kunne være groper, og disse ble kontrollert underveis i

registreringen. Alle groper i terrenget ble undersøkt. Det ble stukket med jordbor i disse, for å avdekke kullag som kan indikere kullgroper.

Tre kullgroper ble funnet ved registreringen, ID 336506, 336507 og 336508 (figur 7. Disse lå på et sørvest–nordøst hellende høydedrag midt i planområdet, med 30-40 m avstand fra hverandre. Det ble gått tett over hogstflatene, da det her var vanskelig se terrenget. Enkelte groper i området viste seg å være groper fra kjøring og hogst.

Figur 7. Registrerte kullgroper, markert i rødt og sikringssone på 5 m i stiplet gult. Kartgrunnlag: Kartverket, lisens CC BY-NC 4.0

.

Skisse over hvordan dokumentere en kullgrop, etter Bernt Rundberget (Larsen 2009).

Beskrivelse

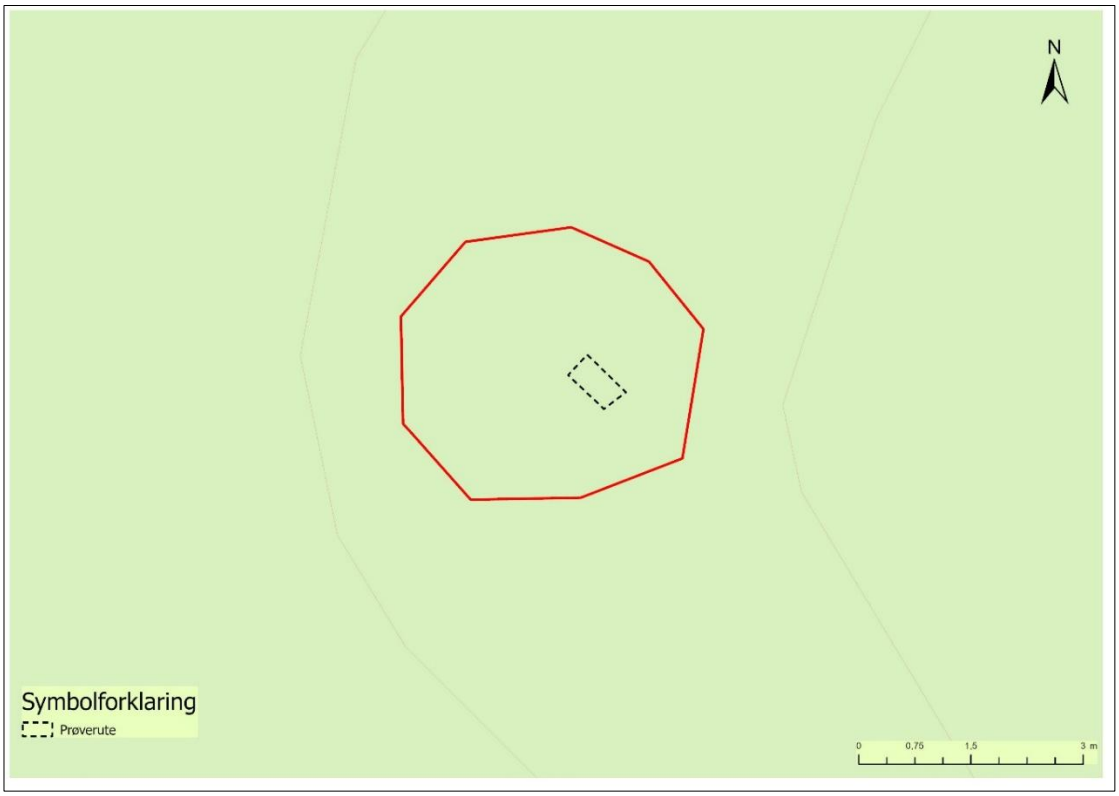
Automatisk fredete kulturminner

Kullgrop, ID 336506

Rund, kullgrop i sørvesthellende terreng i hogstfelt. Gropa er dekket av ungtrær og bringebærkratt. Kullgropa har et indre mål på 2,5 m og ytre mål på 4 m. Gropa er 60 cm dyp. I bunnen av gropa er det et kullag med 10 cm kull. Det ble gravd en prøverute i bunn av gropa til kullprøve, 60 x 50 cm. Kullprøve ble tatt ut fra nordre profil på 25-30 cm dybde i bunn av kullaget. Det var bare ett kullag, og det lå under et gråbrunt kullspettet sandlag med linser av rød sand. I bunn var det naturlig gul sand. Kullprøven ble sendt til vedartsbestemmelse og til C14-datering. Trekullet er av *furu* og ble datert til 1302- 1398 e.Kr (95,4 % sannsynlighet).

Figur 8. Kullgrop ID 336506 i planområdet, sett mot nordvest.

Figur 9: Kullgrop ID336506 med forenklet gravd prøverute. Kartgrunnlag: Kartverket, lisens CC BY-NC 4.0

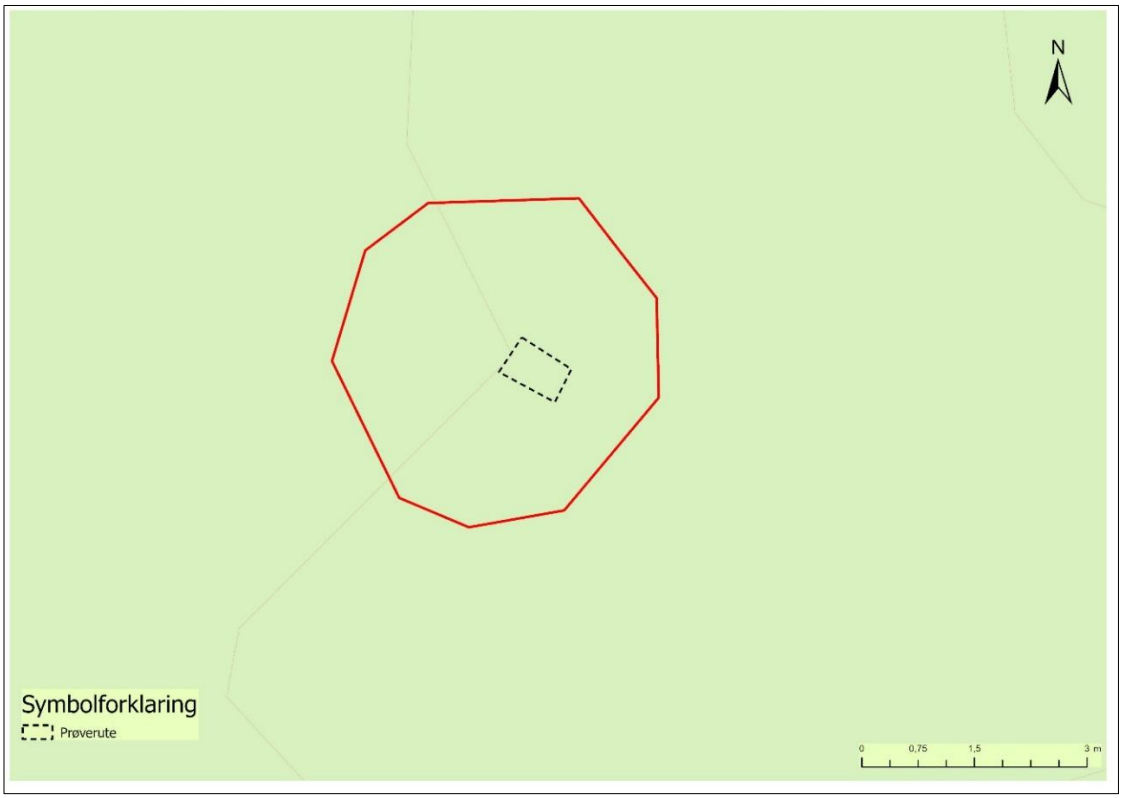
Figur 10. Nordre profil av prøverute kullgrop ID 336506, sett mot nordøst.

Kullgrop, ID 336507

Rund, kullgrop, på høydedrag i sørvesthellende terreng i hogstfelt. Gropa har en lav sirkulær voll. Den er i sør berørt av hogstkjøring. Kullgropa har en indre diameter på 2,2 x 2 m, topp voll måler 2,8 m, ytre diameter er 4 x 4,2 m. Gropa er 70 cm dyp. I bunnen av gropa er det et kullag med 10 cm kull. Det ble gravd en prøverute i bunn av gropa til kullprøve, 70 x 50 cm. Kullprøve ble tatt ut fra nordre profil på 20-30 cm dybde i bunn av kullaget. Det var bare ett kullag, og det lå under et gråbrunt kullspettet sandlag med linser av rød sand. I bunn var det naturlig gul sand. Kullprøven ble sendt til vedartsbestemmelse og til C14-datering. Trekullet er av *furu* og ble datert til 1320 - 1409 e.Kr (95,4 % sannsynlighet).

Figur 11. Kullgrop ID 336507 i planområdet, sett mot nordvest.

Figur 12: Kullgrop ID336507 med forenklet gravd prøverute. Kartgrunnlag: Kartverket, lisens CC BY-NC 4.0

Figur 13: Nordre profil av prøverute kullgrop ID 336507, sett mot nordøst.

Kullgrop, ID 336508

Rund kullgrop som ligger lengst nord i planområdet. Den ligger på østsiden av sørvesthellende høyderygg i hogstterreng. Gropa er delvis dekket av hogstavfall. Kullgropa har et indre mål på 2,5 m og ytre mål på 4,2 m. Gropa er 60 cm dyp. I bunnen av gropa er det et kullag med 5-10 cm.

Figur 14. Kullgrop ID 336508 i planområdet, sett mot nordøst.

Dateringer

Det ble datert to kullprøver i forbindelse med den arkeologiske registreringen på Skartumhagan. Disse er fra kullgropene ID336506 og 336507. De ble datert til middelalder, fra tidlig 1300-tallet til overgangen mellom 13- og 1400-tallet. Dateringene faller dermed innenfor høymiddelalder – seinmiddelalder.

ID-nr.	Tolkning	Datert materiale	C14-år BP	Kal. alder (2 σ)	Lab.ref.
ID 336506	Kullgrop	Furu	615 ± 15	1302 - 1398 e.Kr.	TRa-27803
ID 336507	Kullgrop	Furu	580 ± 15	1320 – 1409 e.Kr.	TRa-27802

Det er kjent få kullgroper i området rundt Prestfoss. Ved Vad, like ved elva, ca. 1,6 km sørøst for planområdet er det registrert en kullgrop, ID250328. Denne er tidligere utgravd av Buskerud fylkeskommune og datert til slutten av høymiddelalder-seinmiddelalder, noe som sammenfaller med dateringene fra de to kullgropene fra Skartumhagan. Kullgroper kan som kjent knyttes til jernproduksjon i yngre jernalder og middelalderen. Utvinning av jern fra myrmalm er kjent tilbake til eldre jernalder og opp gjennom hele middelalderen. De fleste kullgroper er datert til middelalderen, særlig innenfor 1000–1300-tallet og med tyngdepunkt på 1200-tallet i høymiddelalderen, hvor den mest ekstensive jernframstillingen foregikk (Larsen 2009). Kullgroper kan også knyttes til gårdssmiing, slik at det kan ha vært produsert kull til de nærliggende gårdene i området, og dermed ikke inngått i jernutvinning. Det er ikke kjent jernvinneanlegg i nærheten av planområdet, men nordvest for Prestfoss ligger det et jernvinneanlegg i åkeren på sørsiden av sjøen Soneren som viser at det har vært jernproduksjon her (ID 76893).

Konklusjon

Ved registreringen av reguleringsplan for Skartumhagan i Sigdal kommune ble det gjort funn av tre kullgroper innenfor planområdet, ID 336506, 336507 og 336508. Det ble tatt ut to kullprøver av kullgropene ID 336506 og ID 336507, som ble C14-datert til perioden høymiddelalder-seinmiddelalder (tidlig 1300-tallet -overgangen mellom 13 og 1400-tallet). Kullgroper er automatisk fredete kulturminner og har en sikringssone på 5 m.

DRAMMEN 10.02.2026

Vanja Tørhaug
Arkeolog

Litteratur:

Larsen, Jan Henning 2009: Jernvinneundersøkelser. Faglig program, bind 2. *Varia 78*. Kulturhistorisk museum, Fornminneseksjonen, Universitetet i Oslo

Rygh, O. 1898: Norske Gaardnavne. Andet bind. Gaardnavne i Akershus amt. Oplysninger samlede til brug ved matrikkelens revisjon. Efter offentlig foranstaltning. W.C. Fabritius & sønners bogtrykkeri. Kristiania.

Datering

Sample Name	Fraction	14C content (pMC)	14C Age (rounded)	d13C (from AMS system)	Calibrated Age Ranges	Wood species	% C	mgC	Fraction Yield(%)	14C Age (not rounded)
TRa-27802 ID336507 kullgrop	1 piece Pinus sp., alkali residue	93.04 ± 0.15	580 ± 15 BP	-25.7 ± 1.5 ‰	68.3% probability 1328AD (55.4%) 1350AD 1395AD (12.9%) 1400AD 95.4% probability 1320AD (68.8%) 1359AD 1390AD (26.6%) 1409AD	Pinus species-1piece No other species were found.	69	1.80	61	579 ± 15 BP
TRa-27803 ID336506, kullgrop	1 piece Pinus sp., alkali residue	92.62 ± 0.15	615 ± 15 BP	-25.4 ± 1.8 ‰	68.3% probability 1306AD (33.3%) 1326AD 1352AD (19.3%) 1365AD 1384AD (15.7%) 1394AD 95.4% probability 1302AD (73.9%) 1369AD 1379AD (21.6%) 1398AD	Pinus species-1piece No other species were found.	72	1.81	53	616 ± 15 BP

